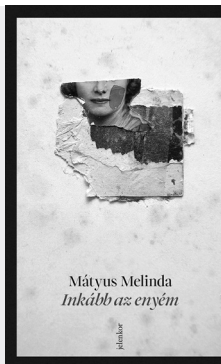

KRITIKA

Mátýus Melinda

Inkább az enyém

Jelenkor
Budapest, 2024

Szabó Ivett

DRÁGAJÓISTENEM SZÖVEG HELYETT SZÓT AD A SZÁMBA, ÉS ÉN IGÉT HIRDETEK

Mátýus Melinda *Inkább az enyém* című regényében négy generáció dalolja át magát a huszadik századon. Családi legendárium ez, ahol istenes játék a születés, a halál és a közöttük felhangzó beszéd. Szülők és gyermekek, mesélők és istenek közötti dialóg ez, egyszerre a számonkérés és a megbocsátás könyve. Érzéki, nyelviileg felszabadító, hit-től és önvizsgálatától lüktető.

Hat nagy fejezetre oszlik a regény, ezeken belül időegységeket vagy összefüggő történetszálakat elkülönítő aleggységek segítenek tájékozódni. A nagy fejezetek kezdőpontjai kronologikusan követik egymást, azonban az, hogy a család- és társadalomtörténetben meddig jutnak el, az adott rész fókuszától függ. Ezek a nagy történet kirajzolásában fényjelenségekként tűnnek fel – vallomások őszinteséggel mesélnek az adott korról, a közvetlen családi környezetről, érzelmi életről és szenvedésről, de a többi fejezethez való viszonyukat nem mindig tisztázzák.

Találunk ugyan a szövegben az egyes karakterek azonosságára utaló jeleket, de ezek nem adják a megbizonyosodás nyugalmát. Arról viszont, hogy egy családhoz tartozik mindenki, a szereplők szokásai révén győződünk meg, a személyes hit, az Istennel ápoltságszerű viszony, legyen az a református vagy evangélikus egyházból kiinduló, nemzedékenként újrafogalmazódik, és így a mindennapi élet legtermészetesebb részeként olvashatók az ehhez kapcsolódó rítusok.

A vallásos és világi tartalmak tehát nem különíthetők el egymástól, ez pedig a regény dinamikus nyelvéből és sajátosan tagolt szövegéből, elbeszélőtechnikájából is adódik. Rövid, egymást részben ismétlő tagmondatok folynak végig az oldalakon, sokszor kihagyásokkal gyorsítva a hangot, amit olvasás közben a fejemben hallok. Az olvasási élmény felszántja az érzéseimet – tele leszek a szenvedély, a kétségbeesés és a kérdezés felhajtóerejével. A megértést nem gátolja az igék rendszeres kihagyása, a ki nem mondott gondolatok hiányos mondat szerkezetét idézi, ami nagyobb felületet teremt az érzelmek szövegbe szövésének.

A könyvtárgy mérete és a tördelés is irányítja ezt a tapasztalatot, a keskeny lap széles margói között rövid sorokba rendezett főszöveg sem egyszerű folyószöveg, a lazábban kapcsolódó gondolatokat már új sorban látjuk, ez viszont nem mindig esik egybe a beszélő személyének megváltozásával. Rengeteg viszonyt és történetet párbeszédre keresztül ismerünk meg, de ezek a főszöveg teljes értékű részét képezik. Azt, hogy más hangot kell kapcsolnunk hozzájuk, a narrátor jelzi: „Bocsáss meg. Bocsáss meg, bocsáss meg, ordítom. / A szoprán néni egészen rám fordul, de mit bocsásson meg, drága, kérdezi, feltétlenül mondjam meg, hogy mit bocsásson meg. / Ez miért tartozna rá, kérdezem, és miért beszélne én neki ezekről az intim dolgokról, éppen neki. [...] / De nem, nem, félreértem, neki mondjam meg. Neki, és felfele mutat. Feltétlenül. / Magácska olyan szép. Mondja csak el rendesen” (204).

Minden narrátor beszélő viszonyban van valamelyik isteni személyllyel, imáik egyénre és helyzetre szabottak, a szentkönyvek a recepteskönyvek praktikusságával forognak a kezükben. A generációkat és családi szálakat összekötő egyik leglátványosabb elem a vallásos énekekre és sajátos imákra való támaszkodás. Az első fejezetben a kislány gyermekkorában meghatározó szerepet játszó nagymama a vallásos énekeken és bibliai történeteken keresztül fordítja le az unoka számára azt, amit a világról hisz. Mondataiban humorosan, de közel sem sértően keveredik a nyers paraszti és spirituális szemlélet: „Ez a Sátán birodalma, mondta Nannyó minden este, mert a véce nagyon bűdös volt.

Háromszor kiáltottunk előtte, pihá, pihá, pihá, távozz tőlem, Sátán, én a Krisztusé vagyok. / Ez mindig segített, én is mindig kibírtam, testem-lelkem a bűdösségtől bepárásodott, mégis messze szállt, elszállt. A sovány testem is a mennyországba lépett. [...] A mennyországban nem lesz szar, kérdeztem, ott biztos nem lesz, mondta. / Azért próbáljam siettetni a szarást, és végigálldogálta és -énekelte a véce előtt az egészet. [...] Nannyó végig-végig énekelte” (6–7).

A második fejezetben (*Isten velünk, viszontlátásra*) a családi biblia a női ág kollektív naplója. A hagyományosan születések és elhalálozások vázlatos, évszámokra korlátozott jegyzőkönyvezése helyett az adott generáció legfelforgatóbb történetei is bekerülnek a lapszélékre, asszociációk alapján egy-egy bibliai történet mellé helyezve, énekmegjelöléssel. A közös női tudás tűnik fel a legfontosabb értéként ebben a családban, ahol megpróbáltatásokkal teli életet élő, de sorsukat a kor lehetőségeihez mérten tudatosan alakító nőket ismerünk meg. Erejüket megtöbbszörözi az Istennel ápolt viszony, énekük hoz gyógyulást (47), békés halált (30, 121). A közös hit pedig újrarendezzi a normalitás érvényes határait: „Ömlik belőlem a vér, most mit mondjak, gondoltam, nem magyarázhatom el az egész családunkat az elejétől slussz-pássz a végéig, innen, a bicikli tetejéről, hogy velünk egyszer az égvilágon minden megeshet” (79).

A huszadik század második felében élő két generáció már intézményesen is képviseli az isteni üzeneteket, róluk a könyv második felében olvasunk. *A kántor lánya*, a *Szent Habakuk* és *A szószék* című fejezetek fő elbeszélője újra Melinda, az ifjú diakónus, majd lelkész, aki az *Isten velünk, viszontlátásra* legfiatalabbja, a családi történetet átfogó alak is. Ezeket a fejezeteket laza egymásra rakódás jellemzi – a szerelem sosem teljesedik be, gyermek sosem születik, az életút hiátusai kiegészíthetők, de akadnak szándékos egymásmellettséget, megtöbbszörözödést kiváltó szerzői döntések – *A kántor lánya* egy evangélikus hitközösségben helyezi el a történetet, az utolsó két fejezet viszont már egy református lelkész szolgálatáról számol be. Az identitást összetartják jelzésértékű külső elemek, a bordó körömlakk, a vörös rúzs, a tűsarkú, a fekete csipkés melltartó, a fekete bugyi, a saját test szeretetének apró próbálkozásai, és T. S. Eliot költészete, amit Isten is előszeretettel olvasgat. A családja folytonosan megkérdőjelezi Melinda döntéseit, ítéleteik pedig magukban hordozzák a mindenkori lánygyermekre, feleségre és női lelkészre zúduló elvárások alatti összeroppanás veszélyét. A társadalmi normákkal ápolt felemás viszony miatt még inkább

szembeötlő, hogy mi minden fér bele a normalitás új kereteibe, és kitágul a belső világ is. Mindegyik fejezet Melindája szabadon járja spirituális útját, környezetét nem hökkentik meg az isteni jelenések és hangok, vagy a lelkiismeret-tisztítás nyilvános rítusai.

Az egyetlen hosszan hallható férfihang Kúron Vilmosé, a harmadik fejezet elbeszélőjé. Zenész, és a kántorhoz hasonlóan Strausst hallgat, isteni beszélgetései diszkréték. A fejezet egy testileg és lelkileg leépült ember csendes számvetése, aki saját magának próbálja megmagyarázni a múltját és jelenét (165), és azt, hogy mindaz, ami vele történt, Isten vagy a saját döntése lehetett (172). A könyvet átfogó családi világhoz öccse halálán keresztül kapcsolódik. „Öcsém befelé fordult, és másfél napig énekelt. *Amint vagyok sok bűn alatt, de hallva hívó hangodat, ki értem áldozád magad, Uram Jézus jövök, jövök, jövök.* Ezt, halkan, de tisztán, írta anyám. És egyszer már nem énekelt” (121). Ugyanaz az ének és gesztus ez, mint ami halálba segíti a többieket is: „Énekelj, énekelj, Melinda. / Mit énekeljek. / Olyant, amire menni lehet. / Ezt nem kellett sokat keresgélni, rögtön tudtam, melyik az. Kezdem, mondtam, *Amint vagyok* [...]. A családunkban sokan erre az énekre indultak, befelé fordultak, és kész tudták, merre. Ők énekeltek át magukat, ha már nem ment, valaki más” (30). Kúron Vilmos szerelemre és boldogságra való igénye a családi átlaggal megegyező. Kétségbeesett, testi vágyakkal teli, önmagát megkérdőjelező, ez is összhangban van a többiekkel.

Mátyus Melinda regényének legfőbb erőssége egy olyan vallomások hang megalkotása, ami ugyanannyira mély érzésekkel dolgozik, mint amennyire önreflexív és humoros. Komolyan hisz a szó felszabadító erejében, az ifjú diakónus szájába is adja az erről való meggyőződést, a nagymamával évek óta játszott felelgetős játékba szöve: „De mondhatod szabály nélkül, beszélj csak úgy, mondatokat mondjál, vagy szavakat. / Hát ez az, mondtam, nem tudok figyelni. / Persze, hogy nem tudsz, ha egyszer benne vagy. / Még ez sem biztos, mondtam. Mert beszorultam. / Csak beszélj, és egyszer kiszabadulsz. / Pont erre gondoltam, beszélek és várok, nem figyelek a szibbadásra. / Semmitől ne félj, fénytől, sötétségtől, levegőtől, a sötétségtől pláne ne. Te mindent előkészítettél. Énekelhetnék is neked, mondta. / Nem, ne énekelj, csak szuszogj. / Újrakezdem, mondta” (71–72). Az evilág pedig összefogódkodik az érzékelhetően túlival, és olyan karakterekben ölt testet, mint a szoprán néni, akit, ahogy utólag Isten bevallja, ő ültet Melinda mellé. Így az isteni számonkérés, lelki megtisztulás rítusára (amiben

a kántor lánya apja ellen érzett gyűlöletét oldja fel magában) ráakódik az önszeretet és a nőiség megélése is. Utóbbi már a szoprán nénin keresztül: „Saját magadat és a nemi szerveidet, a combod közepét, azt gyűlölöd-e, ezekkel hogy állsz. / Nem állok jól. / És a szoprán néni erősebben világított, mígnem átvilágított teljesen, leginkább a testem közepét. / Ezek a legszebb porcikáid, mondta, én átvilágítom, és te komótosan nézzed, van időnk” (215). A fényjelenségek újra és újra feltűnnek, egyszerre járulnak hozzá az adott jelenet humorához, és egyszerre emelik meg annak jelentőségét, egyértelművé téve, hogy az isteni jelenlét tabudöntөгő.

A közel négyszáz oldal életrajzi vonatkozása adja magát, mégsem vonja el a figyelmet a teremtett világról, a belső érvényesség Visky András *Kitelepítéséhez* hasonlóan erős – izgalmas módon mindkét regényt egy személyes istenkép kirajzolása és az erdélyi kultúraköziség teszi jellegzetessé. Mátyus Melinda regénye eszembe juttatja, hogy az Isten, legyen bármelyik felekezeté, nem botránkozik meg olyan könnyen, és nem ítél úgy, mint a kiscsirke emberek, itt, mellettünk.